

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter

Jahr: 1750

Kollektion: Zoologica

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN369547365

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369547365>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369547365>

LOG Id: LOG_0120

LOG Titel: Caput Sextum. Angraeci flavi reliquae species. - Sesde Hoofdstuk. De overige soorten van het geele Angrek

LOG Typ: chapter

Übergeordnetes Werk

Werk Id: PPN369544501

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369544501>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369544501>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

Tabula Quadragesima quinta

Angræcum exhibet flavum, seu septimum, quod hoc in capite pro secunda specie describitur.

CAPUT SEXTUM.

Angræci flavi reliquæ species.

Angræcum octavum sive furvum magis extensas gerit radices priore, & laxè ex arboribus dependet, folia eodem modo in binis locantur ordinibus, octo & novem pollices longa, vix unum lata, & bifida, sine nervis excepto medio sulco, saporis præcedentis. Caulis florifer tam in summo quam ad latera excrescit, ac ultimus fibrillas radicales emittit deorsum, quæ arborum corticibus sese infigunt.

Medius seu summus caulis ventricosus quoque est, ita ut inter ortum & ventrem semper tenuior sit, quod de omnibus Angræcis intelligendum est, quorum caules ventricosi sunt.

Flores in extenso excrescunt corymbo, in longiusculis & fordide albis petiolis, ex quinque constantes petalis, ample aperti, & instar semi lunæ inflexi, quidam etiam circinnati sunt, magnitudine florum Angræci tertii seu rubri, externe flavi, interne obscure ruffi, seu rufescentes, ad oras lutei, saporis dulcis, sed fatui, atque etiam canini instar Satyriorum. In floris centro petalum erigitur dentem æmulans, pallide luteum, inferius binas gerens albas lamellas, in brevem desinens bursulam ab inferiore parte, ante illas pistillum locatur flavum, cum binis albis foliolis. Abscissi caules ac flores diu in domo servari possunt.

Fructus Angræci furvi sunt siliquæ hexagonæ, palmam latæ & longæ, digito crassiores, in sex dorsa distinctæ, intus repletæ medulla simili flava & pilosa, cui tenuis ac flava adhæret arena. Ubique inter & post folia longas & sinuosas emittit radices chordatas, rotundas, binos pedes longas, ac pennam crassas, lentas, & infragiles, superius bifidas ac trifidas.

Nomen. Latine Angræcum octavum & furvum; Malaisie *Angræk kitsjil glap*.

Locus. In dictis crescit Wackat arboribus, tam in viridibus ipsarum truncis, quam in deciduis & semi putridis ramis, non facile transplantari potest ob diffusas radices, uti neque Angræcum album.

Angræcum nonum minima gerit folia, vulgari nostrati Sempervivo similia, digitum circiter longa, ac vix binos lata, sine nervis, excepto obscuro sulco, ad apices non multum filia, crassa, & firma, ingrati acidi saporis. Caulis folia producit sub iis aliquando ventricosus est, non angulosus vel striatus per longitudinem, sed transversaliter in obscuros articulos distinctus est. Caules floriferi tam superius, quam ad latera excrescunt, ac flos potissimum cum illo sextæ speciei convenit, sed plerumque minor est, ita ut minor ejus videatur esse species. Petala enim quinque exteriora pallide lutea sunt, cum læte purpureis lineis. Cassis ejus albicat cum purpureis lineis, & inferius terminatur in cornu uti in Delphiniis, ante meridiem gratum hi flores spargunt odorem, sed debilem, convenientem cum illo floris Orchidis, seu in hisce terris cum flore Bonga tanjong.

Caules hujus plantæ primarii non ultra tres pedes alti sunt, alique caules crescunt more Daun sebat, ad articulos parum fufci, in silvestribus crescit arboribus circa Capaham, floret Novembri ac Decembri. Hæc species peculiariter Angræk Lemon kitsjil vocatur, quum æque ac major in Limonis amat crescere.

Angræcum decimum & angustifolium, angustissima gerit folia, in Canariis crescens, quæ sunt crassa, & angusta instar siliquarum Catjang tsjina, sex septemque pollices longa, non rotunda, sed plana, pennam lata, quæ undique circa rectum locatur caulem. Flos minimus est, ac bini tresve simul ex foliorum alis excrescunt, flavi, ex quinque petalis constantes, quorum bina superiora & angustiora prominent, cum casside purpurea interna.

Fructus

De vyf en Veertigste Plaat

Vertoont het severde, ofte het geels Angrek, het geen voor de tweede soort in dit Hoofdstuk beschreeven wert.

SESDE HOOFDSTUK.

De overige soorten van het geele Angrek.

Angræcum octavum sive Furvum, heeft uitgespreider wortelen dan het voorige, en hangt losselyk aan de bomen, de bladeren staan op dezelfde manier in twee rygen, dog zyn agt en negen duimen lang, schaars een breed, ook aan de spitzten in twee gekloven, zonder nerven, behalven de middelste geut, van de voorrige smaak. De bloemdragende steel schiet zoo wel boven op als ter zyden uit, en de laatste schieten eenige wortelen of vasselingen uit na beneden, die zig mede in de schorste des booms hegten.

De middelste of hoofdsteel is mede buikagtig, zoodanig dat hy tusschen den oorspronk, en den buik altyd dunder is, 't welk men van al de Angræks verstaan moet, wiens steelen een buik hebben.

De bloemen komen aan een uitgebreiden tros, op langagtige vuil-witte steelen, uit vyf blaadjes gemaakt, wyd geopend, en halvemaans gewys gebogen, zommige ook gekruld, in de grootte van Angræcum tertium of Rubrum, buiten geelagtig, binnen donker, ros of rookverwig, aan de kanten geel, van een zoeten dog slappen reuk, en daar by wat bondsagtig, de Satyria gelyk. In de midden staat een blaadje als een tant, bleek geel, en beneden met twee witte lapjes, van anderen eindigende in een korte beurze, voor hen staat een pilaartje of ambeeldje, mede geel; en tusschen beide twee witte blaadjes. De afgesneedene steelen en bloemen kan men ook lange in huis bewaren.

De vrugten van Angræcum furvum zyn seshoekige bouwen, een hand breed, en lang, ruim een vinger dik, in ses ruggen verdeelt, binnen met diergelyken geel en baairig merg, daar aan geel en syn zand hangt. Het schiet over al tusschen, en agter de bladeren zyn lange en bogtige wortelen, als enkele snaren, rond, twee voeten lang, zoo dik als een schaft, taai en onverbreekelyk, van vooren in twee of drie zig verdeelende.

Naam. In 't Latyn Angræcum octavum en Furvum; in 't Malaisie Angræk kitsjil glap.

Plaats. Het wast op voornömde Wackat-bomen, zoo wel op groeiende stammen als afgewalle, en half verrotte takken. Het laat zig niet wel verplanten wegens zyn verspreide wortelen, gelyk ook het Angræcum album.

Angræcum nonum heeft de kleinste bladeren, ons gemeen Sempervivum gelyk, omtrent een vinger lang, en schaars twee breed, zonder zenurwe, behalven een donkere geute, aan de spitzten niet veel gekloven, dik, en styf, onlieselyk zuur van smaak. De bladdragende steel heeft zomtyds onder de bladeren een langwerpigen buik, niet geboekt of gestrept in de lengte, dog over dwers in donkere leden verdeelt. De bloemdragende steelen komen zoo wel boven als ter zyden uit, en de bloeme gelykt meest na de zesde soorte, dog doorgaans kleinder, zoo dat het maar een kleine soorte daar van schynt te zyn. Want de vyf buitenste blaadjes zyn bleek-geel met ligt-peerse linien. Het helmke is witagtig met purpere linien, en eindigt beneden in een hoortje gelyk Ridderspooren, voor de middag geven ze een lieftlyken reuk van haar, dog swak, die over een komt met de bloem van Orchis, of hier te land Bonga tanjong.

De hoofdsteelen van 't kruid zyn maar drie voeten hoog, en de andere steelen wassen op de manier van Daun sebat, by de leden een weinig bruin, het wast op wilde bomen omtrent Capaha, bloeid in November en December, dit werd in 't byzonder Angrek lemon kitsjil genaamt, om dat het zoo wel als het groote geerne op de Limoen-bomen wast.

Angræcum decimum en Angustifolium is de alder-smalste soorte, meest op de Kanary-bomen wassende, met dikke smalle bladeren, als bouwen van Catjang tsjina, ses en zeven duimen lang, niet rond, maar plat, een schaft breed, de welke rondom den rygten steel staan. De bloem is zeer klein, twee of drie by malkanderen uit den schoot der bladeren, bleek-geel, van vyf blaadjes, waar van de twee bovenste en smalste over hangen, met een purper helmke van binnen.

De

Fig. 2.

Fig. 1.

Fig. 1.

Fig. 2.

Fructus pennam crassus est, trigonus, sed in interstitiis striatus, semi digitum longus, cum residuo & emarcido flore in summo. Non ultra pedis altitudinem adtingit, sub Filicibus crescens in Mangi Mangi, vel silvestribus arboribus. Radix non ita copiosa est & longa.

Bontius Libr. 6. Cap. 36. similem describit plantam, quam *Sedum arborecens* vocat, radicem gerens miram nodosamque, quam comparat cum manubrio hastæ Turcarum, cum crassis Sedi foliis, & parvo albo Anagallidis flore, gratum spirante odorem corticum Citri, foliaque acidi sunt saporis instar Acetosæ, ipsi multas tribuit excellentes virtutes, quæ a Javanis comprobata erant, ex foliis enim ac floribus conferva præparatur, utilis cunctis Cerebri & Nervorum morbis, ut spasmo & Cholera, flores sunt cordiales, ac folia Dysenteriam curant, quum sunt frigida, acida, & adstringentia, quæque etiam in vulneribus conducunt, a venenatis telis & hastis influctis.

Fructus medium digitum longus est, interne mucosus & insipidus, ac transversaliter scissus arcem exhibit cum quatuor vallis.

Tabula Quadragesima sexta

Ad Figuram primam *Angræcum* exhibet *furvum* seu *octavum*.
Figura secunda *Angræcum nonum* denotat.

CAPUT SEPTIMUM.

Angræcum caninum. Angrek andjing.

Undecima species multas, longas, & intricatas quoque gerit radices, quæ sese circa arbores volvunt, nullam solidam formantes glebam seu congeriem. Ex centro autem ipsarum bini tresve adfurgunt caules, inferius striati, & ad octodecim vel viginti pollices folia gerentes. Quæ in binis ordinibus alternata sunt, transversaliter ex caule ortum ducunt, firma, & costis donata, quatuor & quinque pollices longa, sesqui lata.

Reliqua caulis pars nuda est, inferius parum ventricosa, porro rotunda, ac binos tresve pedes longa, in summo paucos proferens flores, binos tresve simul. Hi cum illis albæ speciei maximi sunt inter *Angræci* species, ex quinque petalis constantes, purpurei, ac sine ullis characteribus, illorum vero quatuor exteriora extensa sunt, quintum supra calicem extenditur instar digitabuli, vere purpureum, & ad internam partem lanuginosum instar Iridis, in medio condens pithillum sine ullo cornu ab inferiore parte. Floris odor gravis est, ac penetrans, caput gravans, & caninus quasi, instar florum quorundam *Satyriorum*.

Sapor est falsus & acidulus, sed ingratus, atque ex radice nullas profert burfas, neque ventricosos caules, uti alia *Angræca*, Octobri & Novembri observatur. Fructus est angulosus uti in aliis *Angræcis*.

Nomen. Latine *Angræcum caninum*, sive *Undecimum*; Malaice *Angrek andjing* a canino odore.

Locus. In arboribus crescit, quæ brevem crassumque gerunt truncum, ac muscosæ sunt, præsertim in *Kinar*, tam in litore, quam in vallibus, ac porro nullus ejus notus est usus.

Tabula Quadragesima septima

Ad Figuram primam *Angræcum* exhibet *Caninum*.
Figura secunda *Angræcum* denotat *crumenatum* in *Auctuarii* Cap. 57. descriptum.

De vrugt is een scabst dik, driekantig, dog tussen beide gestreept, anderhalve vinger lang, met de restante bloem boven op, 't werd niet boven een voet hoog, groeiende onder Vaaren geslagte op Mangi Mangi, of wilde bomen, de wortel is weiniger en lang.

Bontius Lib. 6. Cap. 36. beschryft een diergelyke plante, die by *Sedum arborecens* noemt, met een wonderlyke knobbelagige wortel, die by vergelykt met het handvatzel van een Turkse Speer, met dikke bladeren als *Huislook*, en kleine witte bloemen als *Anagallis*, zeer welriekende als *Citroen-schellen*, en de bladeren zyn zuur van smaak als *Zuuring*. Hy schryft hem veele voortreflyke kragten toe, die door de Javanen geprobeerd zullen zyn, want uit de bladeren en bloemen werd een *Conzerva* gemaakt, dewelke nut is tot alle gebreeken der berfenen, en zenuwen, als *Spasmus* en *Cholera*, de bloemen zyn bertsterkende, met de bladeren genezenze den roden loop, als zynde koud, zuuragtig, en adstringerende van dart. De bladeren zullen ook zeer goed zyn in de wonden, door vergifte krissen en piken gemaakt.

De vrugt is een middelste vinger lang, van binnen slymerig, en onsmakelyk, en de vrugt dwers doorgesneeden vertoont een *Fortres*, met vier *Bolwerken*.

De ses en Veertigste Plaat

Vertoont in de eerste Figuur het donkere *Angrek* ofte het agtste. De tweede Figuur verbeelt de negende soort van *Angrek*.

SEVENDE HOOFDSTUK.

Het Hond's-Angrek.

DE elfde zoorte heeft ook veele lange wortelen door malkanderen verwert, en baar om den boom slingerende zonder een nassyven klomp te maken. Ligter uit het middel ontspringen twee of drie steelen, die beneden gestreept, en agtien of twintig duimen boog beblaadt zyn. Deze bladeren staan in twee rygen tegens malkander met beurten, regt dwers uit den steel, styf, en geribt, vier en vyf duimen lang, anderhalve breed.

De resterende steel is kaal, beneden weinigt huiagtig, voorts rond, en twee of drie voeten lang, aan 't uiterste maar weinige bloemen dragende, twee en drie by malkanderen. Deze zyn met de witte de grootste onder alle *Angreks*-soorten, uit vyf bladeren gemaakt, alle peers, zonder karakteren, waar van de vier buitensje uitgebreid staan. Het sesde staat wat over 't kelkje als een vingerboed, regt purper, en aan de binnenzijde wolagtig gelyk een *Iris*, in het midden het pilaartje verbergende, zonder boornije beneden. De reuk van de bloeme is sterk, geil, het hoofd wat beswarende, en merkelyk bontsagtig, gelyk de bloemen van zommige *Satyria*.

De smaak is ziltig, zuuragtig, dog niet aangenaam, en brengt uit zyn wortel geen beurzen voort, nog huiagtige steelen gelyk andere *Angreks*, men ziet ze in *October* en *November* bevrugt, is boekig als aan andere *Angreks*.

Naam. In 't Latyn *Angræcum caninum*, sive *Undecimum*; in 't Malaits *Angreck andjing* van zyn bontsagtigen reuk.

Plaats. Het wast op bomen, die een korte dikke stam hebben, en mosagtig zyn, inzonderheid op de *Kinar*-bomen, zoo wel op strand als in de valeyen, voorts is geen gebruik daar van bekend.

De seven en Veertigste Plaat

Vertoont in de eerste Figuur het *Hond's-Angrek*. De tweede Figuur wyft aan het beursige *Angrek*, in het 57. Hoofdstuk van het *Auctuarium* beschreeven.